

льшення використання біопалива, перед українськими підприємствами відкриваються нові можливості. У цьому ракурсі подальші розробки і стимулювання потрібні у сфері сертифікації лісів та продукції з деревини, а також вирішенні проблем нелегальних рубань та нелегальної торгівлі.

Також варто особливо наголосити, що зі вступом до СОТ ввізне мито для всіх видів деревинної продукції для країн-членів розраховується за пільговою ставкою, яка дорівнює 0.

Виконане дослідження дає підстави стверджувати, що для отримання додаткових конкурентних переваг у зовнішній торгівлі підприємствам лісового комплексу потрібні подальші удосконалення стосовно регулювання зовнішньої торгівлі необробленою деревиною. Існуючі регулятивні заходи (імпортне мито на плитну та меблеву продукцію) та аукціони з продажу необробленої деревини (як захід зменшення обсягів експорту необробленої деревини) не виправдані.

Література

1. **Balassa, B.** Trade Liberalization and "Revealed Comparative Advantage", The Manchester School. – 1965. – Vol. 33. – PP. 99-123.
2. **Vollrath, T.** "A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage", Weltwirtschaftliches Archiv. – 1991. – Vol. 130. – PP. 265-279.
3. **Warr, P.** "Comparative and Competitive Advantage", Asia-Pacific Economic Literature. – 1994. – Vol. 8(2). – PP. 1-14.
4. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.ukrstat.gov.ua/control/uk/localfiles/display/operativ/oper_new.html?lang=uk.
5. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.ukrstat.gov.ua/control/uk/localfiles/display/operativ/oper_new.html#zed.
6. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.unece.org/timber/trade>.

УДК 347.763(4+477)

Проф. С.К. Реверчук, д-р екон. наук;

доц. Т.В. Яворська, канд. екон. наук – Львівський НУ ім. Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС

Розглянуто сутність та особливості правового регулювання страхового бізнесу. Визначено суб'єкти правового регулювання страхового бізнесу на внутрішньому та зовнішньому ринках. Встановлено, що до перспективних напрямів дослідження проблеми правового регулювання страхового бізнесу належать: оптимізація законодавчої бази страхової діяльності та розроблення Страхового кодексу; аналіз якості страхового законодавства і розроблення методик та показників визначення його ефективності; вивчення стану правового забезпечення страхового бізнесу в регіонах, галузях та інше; застосування нових інструментів правового регулювання страхової діяльності.

Ключові слова: правове регулювання страхового бізнесу, суб'єкти правового регулювання страхового бізнесу, директиви ЄС, єдиний страховий простір.

Prof. S.K. Reverchuk; assoc. prof. T.V. Yavorska – L'viv NU named after Ivan Franko

The peculiarities of legal regulation of insurance business in Ukraine and EU countries

The essence and the peculiarities of legal regulation of insurance business are considered. The subject of legal regulation of insurance business in foreign and domestic mar-

kets are defined. It is set that to perspective directions of research of problem of the legal adjusting of insurance business belong: optimization of legislative base of insurance activity and development of the Insurance code; analysis of quality of insurance legislation development of methods and indexes of determination of his efficiency; a study of the state of the legal providing of insurance business is in regions, industries et al; application of new instruments of the legal adjusting of insurance activity.

Keywords: legal regulation of insurance business, subject of legal regulation of insurance business, law of the EU countries, common insurance space.

Актуальність теми. Правове регулювання страхового бізнесу належить до найменш розроблених проблема фінансово-управлінської науки. У вітчизняній науковій літературі ще дуже мало досліджень правової регламентації страхового бізнесу. Між тим, динамічний розвиток страхової діяльності потребує належного правового осмислення і супроводження нових ризикових явищ та процесів, що надає цій темі безумовної актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На думку П. Біленчука, "страхове право України – галузь національного правознавства, яка вивчає закономірності виникнення, існування та припинення правових відносин у галузі страхової діяльності, а також сукупність правових норм, що регулюють порядок організації та діяльності страхових організацій України, взаємовідносини між страховиком і страхувальником, що складаються у процесі передачі юридичними і фізичними особами за певну плату ризику матеріальних і фінансових втрат спеціалізованій організації, яка в разі настання обумовленої в договорі події здійснює відповідні грошові виплати потерпілим" [1, с. 90]. Варто наголосити, що в Україні, питання функціонування страхових компаній та їх стосунки з клієнтами вивчалися у межах таких навчальних дисциплін "Страхування", "Цивільне право", "Зобов'язальне право", "Фінансове право", за відсутності дисципліни "Страхове право".

А. Головка і його однодумці вважають, що "страхове право в Україні складається з правових норм, що регулюють правовідносини у сфері страхування, визначають права та обов'язки суб'єктів, передбачають відповідальність за невиконання норм чинного законодавства. Страхове право регулює відносини не тільки у сферах прямого страхування, перестрахування чи фінансової діяльності, пов'язаної з формуванням, розміщенням та обліком страхових резервів, управління ними, а також у страховій посередницькій діяльності, страховій експертизі, актуальних розрахунках [2, с. 290].

Н.Б. Пацурія акцентує увагу на правових засадах страхування, розкриваючи соціально-економічний зміст страхування, страхової діяльності, суб'єктів страхової діяльності, а також обґрунтовує засоби державного регулювання страхової діяльності" [3].

На думку Т.А. Федорової, "правове регулювання страхових відносин охоплює права і обов'язки страховика та страхувальника. Правові відносини, що регулюють процес формування і використання страхового фонду належать до сфери цивільного права, а оскільки страхові правовідносини мають форму взаємних зобов'язань сторін, то вони відносяться до зобов'язального права" [4, с. 178-179].

Отже, робимо висновок, що нині страхове право є новим, наймолодшим і найбільш перспективним у вітчизняному правознавстві. Для одних на-

уковців страхове право є самостійною галуззю права, для інших – частиною цивільного та зобов'язального права. Вважаємо, що страхове право не є ні підгалуззю, ні основною галуззю правознавства, а має характерний специфічний правовий режим.

У зв'язку з цим метою статті є з'ясування сутності та особливостей правового регулювання вітчизняного страхового бізнесу в умовах фінансово-економічної кризи. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання: з'ясувати особливості та інструменти правового регулювання страхового бізнесу в Україні та ЄС; розглянути суб'єкти та еволюцію страхового законодавства в незалежній Україні; визначити перспективні напрямки подальших досліджень правового регулювання вітчизняного страхового бізнесу.

Основні результати дослідження. На наш погляд, правовим регулюванням страхового бізнесу є процес впливу держави на страхові відносини з допомогою норм права різної юридичної сили. Правові відносини, що пов'язані зі страховим бізнесом, потрібно поділяти на: правовідносини, що регулюють діяльність суб'єктів страхового бізнесу; правовідносини між суб'єктами страхового бізнесу та відповідними органами влади, суб'єктами господарювання, клієнтами.

Ми з'ясували, що на міжнародному рівні правове регулювання страхового бізнесу здійснюють такі суб'єкти: Міжнародна асоціація органів нагляду за страховою діяльністю (створена у 1993 р. для поєднання інтересів органів страхового нагляду європейських країн, США та інших країн, членство органу страхового нагляду певної країни зобов'язує використовувати у практичній діяльності визначені принципи і стандарти); Міжнародна асоціація страхового законодавства (її метою є розширення міжнародного співробітництва у сфері страхового права, виявлення можливостей стандартизації правової регламентації страхових відносин), Європейський комітет зі страхування (встановлює основні принципи формування страхового ринку в країнах Європейського співтовариства), норми і правила Світової організації торгівлі (сучасні принципи міжнародної торгівлі страховими послугами).

Значну роль у правовому регулюванні страхового бізнесу відведено принципам та стандартам Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю. Серед принципів важливими є ті, що регулюють безпосередньо страхову діяльність, проведення страхових операцій, платоспроможність страхових компаній та функції регулятора. Стандарти цієї асоціації регулюють: вимоги для одержання ліцензії; повноваження регулятора та їх розширення щодо перевірок на місцях; основні засади інвестування коштів і перестрахування.

Джерелом страхового права в ЄС є директиви ЄС зі страхування. В останні десятиліття в ЄС розроблялися єдині норми, які мали однаковий зміст, значення і застосування на території країн-учасниць. У 1973 р. було ухвалено директиву ЄС зі страхування іншого, ніж страхування життя, а в 1979 р. – директиву ЄС зі страхування життя. Вони вперше заклали основи правового регулювання єдиного страхового простору у Європі. Вказані директиви вважають директивами першого покоління і вони мають стосунок до: а) формування єдиного понятійного інструментарію; б) поділу страхових

товариств на товариства, які здійснюють страхування життя і товариства, які проводять страхування інше, ніж страхування життя; в) єдину класифікацію видів страхової діяльності; г) єдиних правил щодо порядку створення страхових компаній, формування страхових резервів.

Директиви другого покоління стосувались страхування іншого, ніж страхування життя, ухвалені у 1988 р., а директиви щодо страхування життя – 1990 р. У них зазначено єдині принципи оцінки фінансового стану страхових компаній шляхом введення єдиної одиниці розрахунку та встановлювалися правила щодо дії договору страхування.

Директиви третього покоління, ухвалені в 1992 р., завершили процес створення основ правового регулювання єдиного страхового простору, уможлививши вільне надання страхових послуг страховими компаніями.

Як показав аналіз, нині основною директивою є директива, яка належить до особистого і неособистого страхування. Всі інші директиви базуються на ній. Ця директива встановлює групи правил, рекомендованих усім країнам-членами ЄС, а саме:

- єдині правила щодо платоспроможності і гарантійного фонду страхової компанії;
- єдине групування класів страхування: довгострокове страхування і загальні види страхування, а у середині галузі визначено види страхування, відповідно до природи ризиків, що покриваються;
- єдині правила ліцензування, зокрема, ліцензії видаються для страховиків країн-членів ЄС відповідно до прийнятої класифікації видів страхування;
- правила, що визначають відповідальність національних органів нагляду за регулюванням страхової діяльності. Ці правила обумовлюють поділ відповідальності між двома групами країн – країни, де виробляється страховий продукт, і країни, куди його просувають. Для країн, на території яких знаходиться головна страхова компанія, встановлено відповідальність органів нагляду за платоспроможністю головної компанії щодо всієї її діяльності. Для країн, які здійснюють просування страхових послуг, передбачено відповідальність органів нагляду за регулюванням технічних резервів і активів.

Другою директивою ЄС передбачено введення вільного просування страхових продуктів на території інших країн-членів ЄС. До ухвалення такої директиви існували певні обмеження щодо вільного просування страхових продуктів, зокрема певні обмеження існували для просування страхових продуктів, пов'язаних із невеликим ризиком.

Третя директива ЄС встановлює такі правила:

- правило про передачу, розповсюдження страхового портфеля і окремих страхових ризиків;
- правило про єдину ліцензію: ліцензію видала одна з країн членів ЄС, чинна для всіх країн ЄС;
- правило про право органів нагляду вимагати відповідну інформацію від страховика тільки у випадку наявних порушень;
- правило про надання страхових послуг високої якості;
- правило про координацію технічних резервів;
- правило про надання якісної і змістовної інформації страхувальнику з особистого страхування.

Окрім того, в країнах ЄС існує спеціальна директива щодо кредитного страхування і страхування відповідальності позичальника за непогашення

кредиту. Нині процес інтеграції вітчизняного страхового бізнесу у світовий ринок страхування не має альтернативи.

На національному рівні правове регулювання страхового бізнесу характеризується певними закономірностями і визначається конкретними історичними передумовами. Передусім, суб'єктами правового регулювання страхового бізнесу є: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України та відомчі органи відповідної компетенції.

Формування правового регулювання страхового бізнесу в Україні розпочалося з першої половини ХХ ст.: у 1925 р. було видано "Положення про державне страхування в СРСР", де страхування було визнано державною монополією. Базового закону щодо здійснення страхової діяльності у ті часи не було, окремі аспекти регулювалися постановами, нормативними документами тодішньої влади.

Прийняття наприкінці 80-х років ХХ ст. низки законодавчих та нормативно-правових актів започаткували процеси демонополізації страхової діяльності. Закон СРСР "Про кооперацію в СРСР" (1988 р.) встановлював, що кооперативи можуть страхувати майно та майнові інтереси в органах державного страхування, а також створювати кооперативні страхові установи.

У 1991 р. Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову "Про створення Української державної страхової комерційної організації" №272 від 16 жовтня 1991 р., яка визначала на базі Головного управління державного страхування України створення Української державної страхової комерційної організації, що діяла при Міністерстві фінансів України.

Безпосередньо основи правового регулювання страхової діяльності в незалежній Україні заклав Декрет Кабінету Міністрів України "Про страхування" №47-93 від 10 травня 1993 р. У ньому визначено базові терміни і поняття, пов'язані зі страховою діяльністю та ринком страхових послуг, основні засади державного регулювання і нагляду за страховою діяльністю. На підставі норм Декрету було припинено існування Української державної страхової комерційної організації, а на її основі створено Національну акціонерну страхову компанію "Оранта". З метою забезпечення державного регулювання за страховою діяльністю Кабінет Міністрів ухвалив рішення про створення відповідного органу – Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю. Найбільша вада цього нормативно-правового акту полягала у поєднанні суперечливих положень – це, з одного боку, "держстрахові" принципи здійснення страхової діяльності, що базувалися на планово-адміністративній економіці, а з іншого – принципи страхування в умовах ринку.

Недосконалість норм декрету, зумовили прийняття Закону України "Про страхування" від 7 березня 1996 р. надалі процеси гармонізації законодавства України із законодавством ЄС зумовили потребу внести зміни у правове регулювання страхового бізнесу – Закон України "Про страхування" було викладено у новій редакції від 4 жовтня 2001 р.

Вважаємо, що саме з 2001 р. у страховому бізнесі почала розвиватися його правова регламентація. Зокрема, Верховна Рада України (у структурі якої є підкомітет з питань небанківських фінансових інститутів комітету з питань фінансів і банківської діяльності) прийняла низку законодавчих актів,

які дали поштовх до розвитку страхової діяльності. Ними є: Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" (2001 р.), Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення" (2003 р.), Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" (2003 р.), Закон України "Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів" (2004 р.), Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо черговості задоволення вимог страхувальників у разі ліквідації страховика" (2008 р.) тощо.

Постанови Кабінету Міністрів України у системі правового регулювання страхового бізнесу визначають основні умови та порядок проведення окремих видів обов'язкового страхування, зокрема: обов'язкового авіаційного страхування цивільної авіації, обов'язкового страхування врожаю, обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті, міжнародного обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Відповідні постанови регулюють порядок здійснення перестрахування у страховика-нерезидента, діяльність страхових посередників та аварійних комісарів, визначено особливості функціонування товариств взаємного страхування. Окремою Постановою Уряду України встановлюють величину плати за надання ліцензії на здійснення конкретного виду страхування. Окреслено та проаналізовано сучасний стан розвитку страхового ринку, його принципи та основні напрямки, а також державну політику щодо його розвитку у "Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року", затвердженій Розпорядженням Кабінет Міністрів України від 23 серпня 2005 р.

Спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у системі регламентації страхового бізнесу є Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, яка розробляє і затверджує обов'язкові до виконання нормативно-правові акти, якими є: розпорядження, положення, методики, правила, які не суперечать законам та деталізують ті чи інші законодавчі норми. Особливе місце посідають правила страхування, які обов'язково реєструє Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг при видачі ліцензії на право здійснення певного виду страхування. Поряд з цим існує потреба у рекомендаціях, роз'ясненнях, листах відповідних компетентних органів державної влади щодо діяльності суб'єктів страхового бізнесу.

Висновки правове регулювання страхового бізнесу формують міжнародні наднаціональні органи, органи державної влади та відомчі органи відповідної компетенції. Для України характерна наявність великої кількості відомчих нормативних документів, що вказує на розпорошеність правових норм і недотримання принципу верховенства закону. Страхове право у державі ще перебуває під впливом старих підходів командної економіки і нових принципів ринкового господарювання, які притаманні для страхового простору країн ЄС. До перспективних напрямів подальшого дослідження проблеми правового регулювання страхового бізнесу належать: оптимізація законодавчої бази страхової діяльності та розроблення Страхового кодексу; аналіз якості страхового законодавства і розроблення методик та показників визна-

чення його ефективності; вивчення стану правового забезпечення страхового бізнесу в регіонах, галузях та ін., а також застосування нових інструментів правового регулювання страхової діяльності.

Література

1. Біленчук П. Страхове право України: поняття, завдання, принципи // Страхова справа. – 2005. – № 3. – С. 25-27.
2. Головка А.Т. Основи довгострокового страхування : навч. посіб. / А.Т. Головка, М.П. Денисенко, І.О. Ковтун, В.Г. Кабанов. – К. : Вид-во "Алерта", 2007. – 444 с.
3. Пацурія Н.Б. Страхове право України : навч. посіб. / Н.Б. Пацурія. – К. : Вид-во "Юрінком Інтер", 2006. – 176 с.
4. Основы страховой деятельности : учебник / отв. ред. проф. Т.А. Федорова. – М. : Изд-во БЕК, 2001. – 768 с.

УДК 658.155

Аспір. Т.В. Склярчук – НУ "Львівська політехніка"

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА, ЯКЕ ВПЛИВАЄ НА ФОРМУВАННЯ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто питання виникнення трансакційних витрат у взаємозв'язку підприємства із інституціональним середовищем. Виділено та проаналізовано основні чинники інституціонального середовища, що впливають на формування трансакційних витрат суб'єктів ринку. Запропоновано та проаналізовано модель взаємозв'язку підприємства із складниками інституціонального середовища.

Ключові слова: інституціоналізм, інституціональне середовище, трансакційні витрати, чинники інституціонального середовища.

Post-graduate T.V. Skljarchuk – NU "L'vivs'ka Politekhnik"

Institutional environment research of forming influences on enterprise transaction costs

The question of origin of transaction costs is considered in intercommunication of enterprise with an institutional environment. The basic factors of institutional environment of, are selected and analysed which influence on forming of transaction costs of market subjects. The model of intercommunication of enterprise is offered and analysed with the constituents of institutional environment.

Keywords: institutionalism, institutional environment, transaction costs, factors of institutional environment.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження трансакційних витрат, що виникають внаслідок взаємодії підприємства із зовнішнім середовищем зумовлюється трансформаційними процесами в економіці України. Це неминуче призводить до розширення і реструктуризації інституціонального середовища, яке зумовлює зростання трансакційних витрат у виробничо-господарській діяльності. Ринкові взаємовідносини між суб'єктами господарювання набувають дедалі складнішого контрактного характеру.

Контракт є важливим інституціональним інструментом, який стимулює забезпечення ефективної виробничо-господарської діяльності. Кожна зі сторін зацікавлена в захисті власних інтересів (є почуття пріоритетності задоволення власних інтересів), а це можливо тільки тоді, коли одна зі сторін